

Alkoholin käyttöön liittyvät haittakustannukset vuonna 1978

Alkon johtajisto perusti syksyllä 1978 alkoholitalousprojektin, joka sai tehtäväkseen tarkastella alkoholielinkeinosektoreiden toimintaa ja taloudellista tilaa sekä niiden merkitystä kansantalouden osana. Toisena tarkastelualueena oli alkoholin käytön vaikutukset taloudellisina haittoina ja hyötyinä. Projektipäällikkö Veikko Kasurisen lisäksi työssä oli mukana lukuisia asiantuntijoita sekä Alkosta että sen ulkopuolelta. Seuraavassa projektin tuloksia raportoidaan alkoholin haittakustannuslaskelman osalta.

SELVITYKSEN TAUSTA

Alkoholi eroaa useimmista muista kulu-tushyödykkeistä aiheuttamiensa haitta-vaikutusten takia. Toisaalta tai juuri tästä johtuen alkoholin asema ja merkitys ovat poikkeuksellisia. Useissa yhteyksissä on erityisesti viime aikoina puututtu alkoholin käytön aiheuttamiin haittoihin ja kustannuksiin sekä myös alkoholin hyötytekijöihin. Eri maissa on tehty laskelmia mahdollisista alkoholin haittakustannuksista. Näiden kustannusten selvittämisen tarpeellisuutta on tähdennetty myös Suomessa.

On selvää, että käytännössä kaikkien alkoholin aiheuttamien haittavaikutusten yksiselitteinen ja objektiivinen tarkastelu markkamääräisinä lukuina on mahdotonta. Alkoholiin liittyvät tekijät ovat äärimmäisen moniulotteisia; alkoholin ja sen aiheuttamien käyttäytymisilmiöiden välistä suhdetta ei alkoholitutkimuksen piirissä tunneta riittävästi.

Alkoholitalousprojektin työssä haluttiin nimenomaan selvittää, millä rajauk-

silla ja olettamuksilla kokonaisvaltaisen haittakustannuslaskelman laatiminen on Suomessa mahdollista. Laskelman tulkinassa on käytettävä — kuten aina taloudellisten laskelmien yhteydessä — kulloiseenkin tarkastelutilanteeseen suhteutettua harkintaa. Päätaavoitteena on, että selvitys on konkreettisenä perustana keskusteltaessa alkoholin taloudellisista vaikutuksista ja niiden selvittämisen lisätarpeista.

ONGELMA-ALUEEN YLEISTARKASTELU

Alkoholin käytön ja siihen liittyvien haittojen välinen yhteys on hankala. On vaikea päätellä, missä haittoissa alkoholi on pääasiallinen syy, koska haittojen taustalla on monia muita selittäviä tekijöitä. Välittömien haittavaikutusten lisäksi ilmenee myös runsaasti kerrannaisvaikutuksia, joiden määrittely on vaikeaa. Usein on myös pulmallista erottaa toisistaan alkoholin käytön ja sen kontrollipyrkimysten vaikutukset.

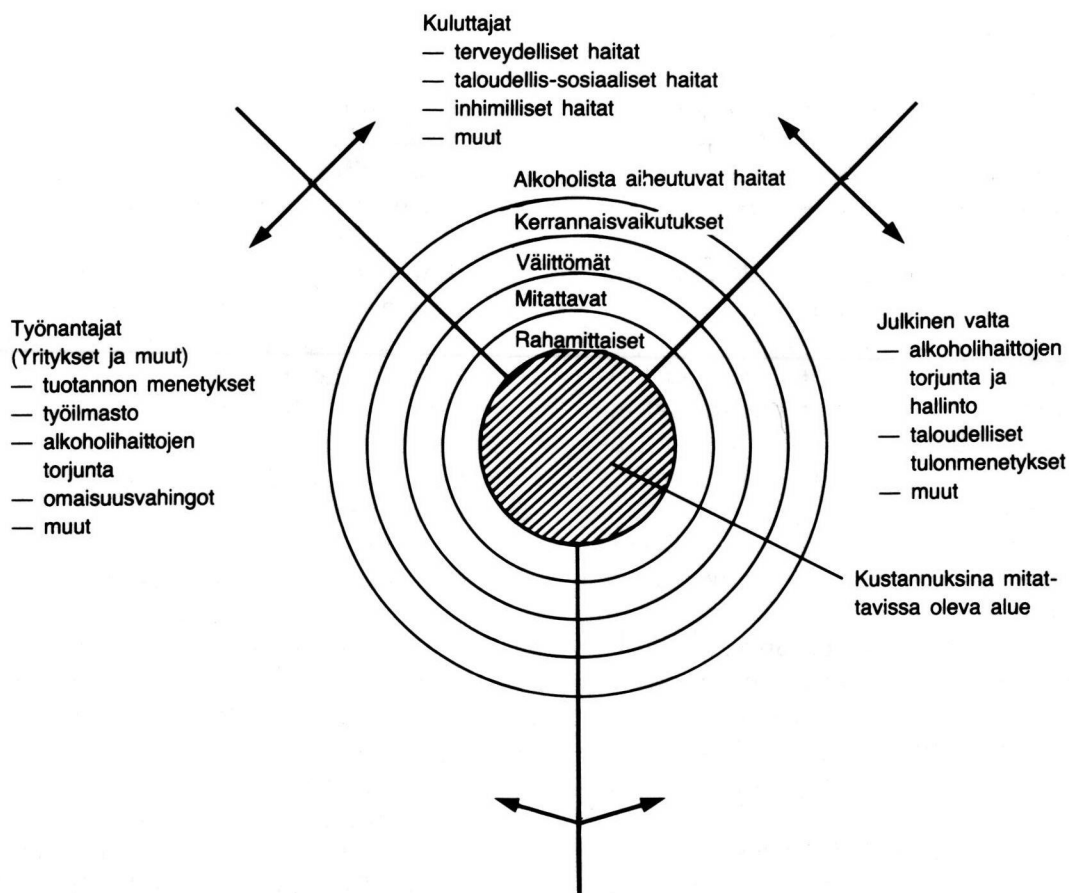
Mittaamisen mahdollistamiseksi tässä selvityksessä on päädytty ns. yhteydessäolokriteerin valintaan. Haitaksi luokiteltavan ilmiön on oltava yhteydessä alkoholin käyttöön, eli syy-seuraussuhteen tuntemista ei edellytetä. Eräissä tapauksissa, esimerkiksi rattijuopumuksessa, yhteys on selvästi havaittavissa. Useimmiten haittailmiön ja alkoholin välinen yhteyskään ei ole ongelmaton. Tällöin on nojaututtu alkoholitutkimusten ja tilastojen antamiin tietoihin alkoholin käytön ja haittailmiöiden välisestä yhteydestä. Selvitykseen mukaan otetta-

van haittailmiön on oltava luonteeltaan sellainen, että se hyväksytään haittavaikutukseksi vallitsevan yleisen normiston mukaisesti. Koska alkoholin käytön haittavaikutusten kohteet on voitava yksilöidä mittaamisen mahdollistamiseksi, on mitattu ainoastaan alkoholin käytön välittömiä vaikutuksia, ei kerrannaisvaikutuksia. Mittaaminen on suoritettava markkamääräisten kustannusten avulla. Tarkastelutavasta johtuen inhimillistyyppiset haitat on rajattu mittauksen ulkopuolelle. Haittakustannusten mittaamiseen liittyvien laskentatoimen ongelmien (laajuusongelma, arvostusongelma, mittaamisongelma, jaksotusongelma, kohdistusongelma) ratkaisut on suoritettu tapaus tapaukselta käytettävissä olevasta aineistosta riippuen.

Haittakustannukset on ryhmitelty varsinaisiin kustannuksiin ja vaihtoehtoisiin.

kustannuksiin. Varsinaisista kustannuksista seuraa periaatteessa rahatransaktioita, "rahaliikennettä". Näin ei ole vaihtoehtoiskustannusten yhteydessä, koska ne perustuvat vaihtoehtoajatteluun ja kuvaavat menetettyjä mahdollisuuksia. Vaihtoehtoiskustannusten osalta arvottaminen on tehty työn rajatuottavuusteorian mukaisesti, mikä käytännön laskelmissa lienee ainoa mahdollinen tarkastelutapa. Jos käytännön laskentatietous ei asettaisi rajoja, voitaisiin käyttää perustellummin esimerkiksi tuotantofunktio-pohjaista tarkastelutapaa. Selvityksessä saatuja kustannuslukuja ei voida sellaisinaan käyttää marginaalitarkasteluihin, koska ne ovat luonteeltaan vallitsevaa keskimääräistä tilannetta kuvaavia. Kiinnostavaa olisi ollut myös laskelman kytkeminen jonkin päätöstilanteen perustaksi marginaalitarkastelun avulla, jolloin

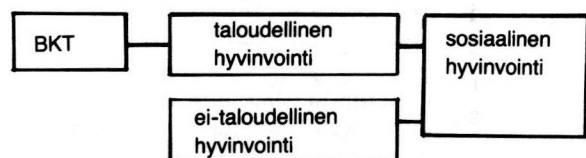
Kuvio 1. Alkoholin haittavaikutukset ja niiden mittaamismahdollisuudet

ydinkysymyksenä olisi alkoholihaittojen muuttumisen heijastuminen kustannuksiin. Tällöin perustaksi valittaisiin erilliskustannusten käsite. Käytännössä tämä edellyttäisi kuitenkin aiheuttamisperiaatteen soveltamismahdollisuutta, mutta kuten edellä on todettu, tämä ei nykytämän pohjalta ole mahdollista.

Periaatteellista haittavaikutusten mitaamissystematiikkaa kuvataan kuviossa 1.

Kustannuksia laskettaessa on käytetty samaa ajattelutapaa kuin kansantalouksien bruttokansantuotetta (BKT) mitattaessa:

Tätä puhtaasti BKT-pohjaista analyysia kutsutaan tässä selvityksessä alkoholin haittakustannustarkasteluksi kansantalouden tasolla. Kiinnekohtana ovat alkoholihaittojen aiheuttamat resurssikustannukset sekä alkoholin aiheuttamat vaikutukset potentiaaliseen bruttokansantuotteeseen. Laskennassa ovat samat lähtökohdat ja puutteet kuin kansantalouden BKT-laskennassa. Yleisesti tiedostetaan, että BKT ei välttämättä mitata oikeudenmukaisesti eri kansantalouksien sosiaalista hyvinvointia, mutta siitä huolimatta käsitettä joudutaan käyttämään "parempien" mittareiden käytön soveltumattomuuden takia.

TULOKSET

Selvityksen yhteydessä lasketut alkoholin käyttöön liittyvät haittakustannukset olivat vuonna 1978 yhteensä 2 003 miljoonaa markkaa, joka oli 1,5 % Suomen bruttokansantuotteesta. Tulokset on eritelty taulukossa 1 ja kuviossa 2. Näiden jälkeen selvitetään yksityiskohtaisemmin eri kustannuserien sisältöä ja merkitystä.

Taulukko 1. Alkoholin käyttöön liittyvät haittakustannukset vuonna 1978, milj. mk

VARSINAISET KUSTANNUKSET	
Terveystenhoito	290
Alkoholihoitopäivät sairaaloissa	
Alkoholihoitokäynnit poliklinikoilla ja avohoidossa	
Oikeuslääketieteelliset kustannukset	3
Työkyvyttömyyden johdosta maksetut korvaukset	218
Alkoholisairaudet	
Työ-, liikenne- ja muut tapaturmat	
Hallinnolliset kustannukset	
Tapaturmien aineelliset vahingot	198
Työ- ja liikennetapaturmissa aiheutuneet	
Sosiaalihuolto	140
PAV-, irtolais- ja lasten ja nuorten huolto	
Huoltoapu	
Poliisitoimi	159
Paikallispoliisit (järjestys-, rikos- ja huoltopoliisi)	
Selviämisasemat	
Oikeuslaitos	35
Yleiset alioikeudet, hovioikeudet, korkein oikeus	
Lääninoikeudet ja korkein hallinto-oikeus	
Vankeinhoito	118
Alkoholihallinto	2
Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö	
Läänien raittius- ja alkoholiasian tarkastajat	
Muut hallintomenot	
Alkoholivalvonta	29
Kunnalliset alkoholitarkastajat, Alko, tulli	
Valistus- ja raittiustoiminta	29
Kunnalliset raittiuslautakunnat, Alko, raittiusjärjestöt	
Tutkimustoiminta	4
Alkoholitutkimussäätiö	
Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos	
Alkon fysiologinen laboratorio	
Yhteensä	1 225
VAIHTOEHTOISKUSTANNUKSET	
Kuolemantapausten aiheuttama työn arvon menetys	295
Sairauden tai vamman aiheuttama työn arvon menetys	372
Luvattoman poissaolon tms. aiheuttama työn arvon menetys	19
Vankeusajan aiheuttama työn arvon menetys	92
Yhteensä	778
VARSINAISET JA VAIHTOEHTOISKUSTANNUKSET YHTEENSÄ	2 003

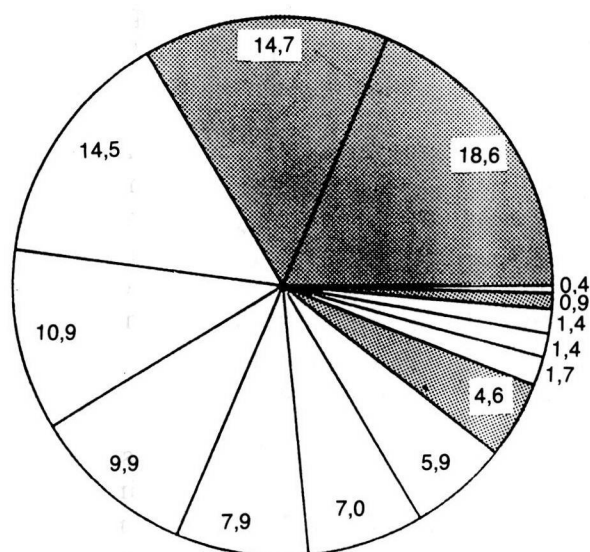
Terveysthuolto — Selvityksessä tehdyn laskelman mukaan oli sairaaloissamme vuonna 1978 kaikkiaan noin 1,2 miljoonaa alkoholihoitopäivää eli 5,7 % kaikista sairaanhoitopäivistä. Alkoholihoitopäivät tulivat maksamaan noin 236,8 miljoonaa markkaa. Selvitys perustui vuonna 1972 suoritettuun tutkimukseen, jossa alkoholihoitopäivien osuus sairaaloiden hoitopäivistä vaihteli 2,2 %:sta 25,7 %:iin sairaalamuodosta riippuen. Yli puolet alkoholihoitopäivistä käytettiin mielenterveyden häiriöiden hoitoon. Yleisimpiä mielenterveyden häiriöitä olivat alkoholismi, jakomielitaudit sekä neuroosit. Noin 10 % alkoholihoitopäivistä käytettiin erilaisten tapaturmien ja myrkytysten aiheuttamien vammojen hoitoon. Alkoholihoitopäiviä liittyi melko runsaasti myös verenkiertoelinten ja tuberkuloosin hoitoon.

Sairaaloiden päivystyspoliklinikoille tulevista potilaista arvioitiin olevan alkoholitapauksia 13,5 %. Muiden poliklinikoiden osalta vastaavaksi luvuksi arvioitiin 4,9 %. Tällöin on otettu huomioon ainoastaan humalassa hoitoon tulleet potilaat. Muussa avohoidossa arvioitiin alkoholitapauksen osuudeksi 0,6 — 5,1 % vastaanototyypistä riippuen. Poliklinikoilla ja avohoidossa oli laskelmien mukaan vuonna 1978 noin 550 000 alkoholihoitokäyntiä, joka on 2,4 % kaikista hoitokäynneistä. Alkoholihoitokäynnit tulivat maksamaan 52,9 miljoonaa markkaa.

Koko terveydenhuollolle alkoholin käyttöön liittyvät hoitotoimenpiteet tulivat maksamaan 289,7 miljoonaa markkaa, joka on 5,2 % vuoden 1978 terveyden- ja sairaanhoidon menoista.

Virallinen tilastointi tapahtuu yleensä viiden perinteisen alkoholisairauden eli alkoholismin, alkoholipsykoosin, alkoholi- myrkytyksen, maksakirroosin ja haimatulehduksen perusteella. Näiden hoitokustannukset olivat 31,9 miljoonaa markkaa, jota voidaan pitää alkoholin käytön terveydenhuollolle aiheuttamana minimikustannuksena.

Kuvio 2. Alkoholin käyttöön liittyvät haittakustannukset vuonna 1978, prosenttiosuudet

- 18,6 % vaihtoehtoiskustannukset: sairaudet
- 14,7 % vaihtoehtoiskustannukset: kuolemat
- 14,5 % terveydenhuolto
- 10,9 % työkyvyttömyyskorvaukset
- 9,9 % tapaturmien aineelliset vahingot
- 7,9 % poliisitoimi
- 7,0 % sosiaalihuolto
- 5,9 % vankeinhoito
- 4,6 % vaihtoehtoiskustannukset: vankilat
- 1,7 % oikeuslaitos
- 1,4 % alkoholivalvonta
- 1,4 % valistus- ja raittiustoiminta
- 0,9 % vaihtoehtoiskustannukset: poissaolot
- 0,4 % tutkimustoiminta (0,2 %)
- oikeuslääketiede (0,1 %)
- alkoholihallinto (0,1 %)

Oikeuslääketieteelliset kustannukset — Rattijuopumuksen toteamiseksi lääkäri suorittaa lähes aina klinisen humalatutkimuksen sekä ottaa verinäytteen. Vuonna 1978 tehtiin 20 487 tutkimusta ja niiden kustannukset lääkäripalkkioiden osalta olivat noin 1,9 miljoonaa markkaa. Verinäytteiden analysoinnin suorittaa kansanterveyslaboratorio, ja analysointikustannukset olivat noin 0,6 miljoonaa markkaa. Oikeuslääketieteellisten ruumiinausten osalta ei mahdollisia alkoholin käyttöön liittyviä kustannuksia voitu laskea.

Työkyvyttömyyden johdosta maksetut korvaukset — Kansaneläkelaitos maksoi

vuonna 1978 päivärahaa 137 000 sairaspäivältä, joissa pääsyynä oli jokin alkoholisairaus: alkoholismi, alkoholipsykoosi, maksakirroosi tai alkoholimyrkytys. Jos mukaan otetaan tapaukset, joissa jokin edellä mainittu sairaus on lisäsairautena, nousee korvauspäivien luku arviolta nelinkertaiseksi ja korvausten summa noin 15 miljoonaa markkaan. Samana vuonna Kansaneläkelaitos maksoi jonkin alkoholisairauden perusteella 4 710 henkilölle työkyvyttömyyseläkettä 37,9 miljoonaa markkaa.

Työ- ja virkaeläkejärjestelmien myöntämistä työkyvyttömyyseläkkeistä arviolta 5 % oli tapauksia, joissa jokin alkoholisairaus oli pää- tai lisäsairautena. Alkoholisairauksien perusteella maksettiin täysiä tai osaeläkkeitä noin 10 650 henkilölle yhteensä 90,2 miljoonaa markkaa. Alkoholisairauksien vuoksi maksettiin siis vuonna 1978 päivärahoina ja eläkkeinä yhteensä 143,1 miljoonaa markkaa.

Lakisääteisen tapaturmavakuutuksen perusteella vakuutusyhtiöt maksoivat vuonna 1978 alkoholin käyttöön liittyvien työtapaturmien vuoksi päivärahaa noin 10,8 miljoonaa markkaa ja elinkorkoina noin 12,4 miljoonaa markkaa. Yhteensä korvaukset olivat 23,2 miljoonaa markkaa. Tällöin on arvioitu, että alkoholi on yhteydessä 8—10 %:ssa työtapaturmia. Tapaturmiin liittyvät vakuutusyhtiöiden hallinnolliset kustannukset olivat noin 6 miljoonaa markkaa.

Vakuutusyhtiöt maksoivat vuonna 1978 liikenteen alkoholionnettomuuksissa loukkaantuneille ja kuolleiden omaisille korvauksina noin 6,4 miljoonaa markkaa. Rattijuoppo ja tämän kyydissä ollut matkustaja eivät saa korvausta. Vakuutusyhtiöiden hallinnolliset kustannukset alkoholionnettomuuksien osalta olivat noin 0,4 miljoonaa markkaa.

Muissa kuin työ- ja liikennetapaturmissa arvioitiin alkoholitapausten osuudeksi Kansaneläkelaitoksen suorittaman tutkimuksen perusteella 15—30 %. Kansaneläkelaitos maksoi näiden muiden alkoholin käyttöön liittyvien tapaturmien johdosta

päivärahaa noin 8,8 miljoonaa markkaa ja työkyvyttömyyseläkkeitä noin 15,9 miljoonaa markkaa. Työ- ja virkaeläkejärjestelmien maksamat vastaavat työkyvyttömyyseläkkeet olivat arviolta 14,6 miljoonaa markkaa. Yhteensä korvaukset olivat noin 39,3 miljoonaa markkaa.

Alkoholin käyttöön liittyvän työkyvyttömyyden johdosta maksettiin vuonna 1978 päivärahoina ja eläkkeinä yhteensä 212,0 miljoonaa markkaa. Korvauksiin liittyvät vakuutusyhtiöiden hallinnolliset kustannukset olivat 6,4 miljoonaa markkaa. Laskelmien ulkopuolelle jäivät vapaaehtoisten yksityisten sairaus- ja tapaturmavakuutusten perusteella maksetut korvaukset.

Sosiaalihuollon kustannukset — Vuonna 1978 alkoholin käytöstä sosiaalihuololle aiheutuneet kustannukset olivat 139,7 miljoonaa markkaa eli noin 0,4 % sosiaalimenoista. Kustannuksista 62,6 miljoonaa markkaa eli 45 % oli päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollon menoja. Päihdehuollon toimipisteissä hoidettiin noin 46 000 päihdeongelmatapausta. Työpaikoilla harjoitettuun päihdeongelmaisten hoitoonohjaukseen käytetyistä varoista ei ole saatavissa tietoja. Irtolaisuhoollon kohteeksi joutui noin 700 henkilöä, ja huollon kustannukset olivat 0,4 miljoonaa markkaa. Huoltoapua maksettiin 53,1 miljoonaa markkaa eli arviolta 27 % huoltoavun kokonaiskustannuksista.

Tilastojen mukaan 4 200 lastensuojelutapaukseen eli 21 %:iin kaikista oli syynä joko lapsen tai nuoren oma tai hänen huoltajiensa alkoholin käyttö. Lasten ja nuorten huollon kustannukset olivat 23,6 miljoonaa markkaa. Elatusten ja vanhusien huollon osalta ei alkoholin käytöstä aiheutuneita kustannuksia voitu arvioida. On kuitenkin ilmeistä, että alkoholin käyttöä esiintyy sosiaalihuoltoa tarvitsevien taustalla huomattavasti enemmän kuin huollon viralliset syyt osoittavat.

Poliisitoimen kustannukset — Rikostilaston mukaan poliisin vuonna 1978 selvittämistä rikoksista noin 72 000:een eli 18 %:iin liittyi alkoholin käyttöä. Rattijuopumustapauksia näistä oli noin 19 000 ja

alkoholilakirikoksia noin 26 000. Väkivaltarikoksista noin 49 % ja omaisuusrikoksista noin 23 % tapahtui alkoholin vaikutuksen alaisena. Laskelmissa oletettiin, että näiden alkoholitapausten osuudet pitävät paikkansa paitsi rikospoliisin tehtävien osalta, myös eri oikeusasteissa vastaavista rikoksista syytettyjen sekä vapausrangaistuksiin tuomittujen kohdalla.

Valtion poliisimenoista noin 80 % eli 505,1 miljoonaa markkaa oli paikallispoliisin menoja. Alkoholin käytön paikallispoliisille aiheuttamien kustannusten laskeminen perustui Helsingin poliisilaitoksen tehtävärakenteen selvittämiseen, ja näin saadut tulokset yleistettiin koko maata koskeviksi. Järjestyspoliisin tehtävistä 45 % arvioitiin olevan alkoholin käyttöön liittyvien järjestyshäiriöiden ja rikosten selvittämistä. Näistä tehtävistä järjestyspoliisille aiheutuneet kustannukset vuonna 1978 olivat 120,5 miljoonaa markkaa. Päihtyneiden säilöönottojen osuus oli tästä arviolta 37,6 miljoonaa markkaa. Alkoholin käyttöön liittyvien rikosten selvittäminen aiheutti rikospoliisille kustannuksia noin 25,3 miljoonaa markkaa. Huoltopoliisin työajasta arviolta 60 % meni erilaisten alkoholin käyttöön liittyvien tapausten hoitamiseen, ja kustannukset näiden osalta olivat noin 12,6 miljoonaa markkaa.

Alkoholin käyttöön liittyvien tehtävien hoito tuli vuonna 1978 maksamaan paikallispoliisille yhteensä 158,4 miljoonaa markkaa, joka on 31 % paikallispoliisin valtiolle aiheuttamista kokonaiskustannuksista. Valtion poliisimenoista 0,5 miljoonaa markkaa meni selviämisasemien ylläpitämiseen.

Oikeuslaitoksen ja vankeinhoidon kustannukset — Alkoholin käyttöön liittyviä rikosasioita käsiteltiin yleisissä alioikeuksissa, hovioikeuksissa sekä korkeimmassa oikeudessa vuonna 1978 noin 36 000 ja niiden käsittely tuli maksamaan noin 31,8 miljoonaa markkaa. Alkoholin käyttöön liittyvien riita-asioiden käsittely yleisissä alioikeuksissa, läänioikeuksissa sekä korkeimmassa hallinto-oikeudessa tuli

laskelmien mukaan maksamaan noin 3,0 miljoonaa markkaa.

Vuonna 1978 tuomittiin yleisissä alioikeuksissa alkoholin käyttöön liittyvistä rikoksista noin 5 200 henkilöä ehdottomiin vapausrangaistuksiin. Rangaistuksen keskimääräinen pituus oli 198 vuorokautta. Rangaistusten vankeinhoidolle aiheuttamat kustannukset olivat noin 118,1 miljoonaa markkaa.

Aineelliset vahingot — Vuonna 1978 vakuutusyhtiöille ilmoitettiin yhteensä 195 854 työtapaturmaa ja ammattitautia. Alkoholin käyttöön liittyvissä työtapaturmissa aiheutuneet aineelliset vahingot ja tuotantotappiot olivat arviolta 168 miljoonaa markkaa. Kustannuksia arvioitaessa on oletettu, että alkoholin käyttö liittyy 8–10 %:iin työtapaturmista, ja arvioitu tehtyjen tutkimusten perusteella, että aineellisten vahinkojen kokonaissumma on 3,5 kertaa suurempi kuin työnantajien maksamat tapaturmavakuutusmaksut. Vuonna 1978 poliisin tietoon tuli 3 004 tieliikenneonnettomuutta, jossa yksi tai useampi osallinen oli alkoholin vaikutuksen alaisena. Tämä oli 11 % kaikista tieliikenneonnettomuuksista. Liikenneonnettomuuksien aineelliset vahingot olivat noin 29,5 miljoonaa markkaa, josta 5,7 miljoonaa markkaa oli vakuutusyhtiöiden syyttömille osapuolille maksamia korvauksia ja loput 23,8 miljoonaa markkaa suoraan rattijuoppojen maksettavaksi jääviä kustannuksia. Alkoholitapaturmiin liittyvien aineellisten vahinkojen aiheuttamat kustannukset olivat yhteensä noin 198 miljoonaa markkaa. Muiden tapaturmien, tulipalojen ja rikosvahinkojen osalta ei tietojen puuttuessa ole voitu arvioida kustannuksia.

Muut varsinaiset kustannukset — Alkoholihallinnossa sosiaali- ja terveysministeriölle kuuluu yleinen huolenpitovelvollisuus siitä, että alkoholilainsäädäntöä ja sen nojalla annettuja säännöksiä ja määräyksiä noudatetaan. Ministeriön raittius- ja alkoholiosaston menot olivat vuonna 1978 noin 1 miljoonaa markkaa. Läänien raittius- ja alkoholiasiain tarkastajat valvovat kuntien raittiuslautakuntien toi-

mintaa ja seuraavat läänien alkoholioloja ja kunnallisten alkoholitarkastajien toimintaa. Tästä aiheutuneet menot olivat 0,5 miljoonaa markkaa. Sosiaalihuoltokunnan erityishuoltotoimisto, joka käsittelee mm. päihteiden väärinkäyttäjien huoltoa koskevat asiat, käytti varoja noin 0,5 miljoonaa markkaa. Yhteensä alkoholihallinnon menot olivat 2 miljoonaa markkaa. Tarkastelun ulkopuolelle jäi useita merkittäviä keskushallinnon elimiä, joiden osalta alkoholihallinnon osuutta ei voitu arvioida.

Alkoholivalvonnan kokonaiskustannuksista kunnallisten alkoholitarkastajien toiminnan osuus oli 2,7 miljoonaa markkaa. Alkon suorittamaan alkoholin valmistuksen, käytön ja myynnin valvontaan käytettiin noin 2,9 miljoonaa markkaa. Tullin menot alkoholin salakuljetuksen valvonnan osalta olivat 24 miljoonaa markkaa, joka on kolmannes tullivalvonnan kokonaiskustannuksista. Poliisivalvonnan kustannukset on sisällytetty poliisitoimen kokonaismenojen arvioon.

Valistus- ja raittiustoimintaan käytettiin vuonna 1978 varoja noin 29 miljoonaa markkaa. Tästä yli puolet eli 18 miljoonaa markkaa oli kunnallisten raittiuslautakuntien menoja. Raittiusjärjestöt käyttivät vuonna 1978 varoja 7,8 miljoonaa markkaa, josta 58 % oli valtionapua. Alkon valistustoiminnan menot olivat 3,1 miljoonaa markkaa.

Alkoholin käyttöön liittyvää tutkimustoimintaa harjoittavat tai rahoittavat lähinnä Alkoholitutkimussäätiö sekä Alkon Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos ja Keskuslaboratorio. Alkoholitutkimukseen käytettiin vuonna 1978 varoja 3,9 miljoonaa markkaa.

Vaihtoehtoiskustannukset

Vaihtoehtoiskustannukset laskettiin keskimääräistarkasteluna työn rajatuotavuuteen ja potentiaaliseen bruttokansantuotelaskentaan tukeutuen. Työn arvon mittana käytettiin teollisuustyöntekijäin keskiansiota.

Alkoholin käyttöä liittyy arviolta 4—5

%:iin kuolemantapauksista. Sairaudesta johtuvista kuolemantapauksista arviolta 2—3 % ja väkivaltaisista kuolemantapauksista (tapaturmat, itsemurhat, henkirikokset) 20—30 % on alkoholin käyttöön liittyviä. Vuonna 1978 alkoholitapausten lukumäärä oli noin 2 000. Alkoholikuolemantapausten johdosta menetetään keskimäärin 10 työvuotta enemmän kuin muiden kuolemantapausten johdosta. Täten menetetyn potentiaalisen työpanoksen arvo oli 295 miljoonaa markkaa.

Alkoholin käyttöön liittyvien sairauksien, tapaturmien ja väkivallanteiden johdosta menetettiin potentiaalista työpanosta noin 372 miljoonan markan arvosta. Tästä summasta 42 % aiheutui lyhytaikaisesta työkyvyttömyydestä, jonka takia menetettiin noin miljoona työpäivää, ja loput pysyvästä työkyvyttömyydestä. Laskelmassa ovat sairauksien osalta mukana vain ns. alkoholisairaudet (alkoholismi, maksakirroosi, alkoholipsykoosi ja alkoholimyrkytys). Kustannuksista 143 miljoonaa markkaa aiheutui alkoholin käyttöön liittyvistä tapaturmista tai väkivallanteista.

Muusta syystä kuin sairaudesta tai vammasta johtuvan poissaolon takia menetettiin potentiaalista työpanosta arviolta 111 miljoonan markan arvosta. Valtaosa tästä eli 92 miljoonaa markkaa aiheutui vankeusajan menetetystä työpanoksesta. Arviolta 155 000 työpäivää menetettiin luvattomien poissaolojen, krapulan tms. syyn takia. On ilmeistä, että poissaolojen lisäksi menetetään potentiaalista työpanosta huomattavasti myös sen takia, että alkoholin vaikutuksen alaisena tai krapulassa pystytään tekemään työtä vain vajaatehoisesti.

VERTAILU MUISSA MAISSA TEHTYIHIN TUTKIMUKSIIN

Kokonaisvaltaisia alkoholin haittakustannuslaskelmia on eri perustein tehty lähinnä Yhdysvalloissa, Sveitsissä, Irlannissa ja Ranskassa. Eri maiden alkoholien ja alkoholikulttuurin sekä haittakustannusten laskentaperiaatteiden eri-

laisuus tekee tulosten vertailun vaikeaksi. Tutkimuksista voidaan poimia seuraavat yhteiset erityispiirteet:

— Alkoholin käytön haittoja on pystytty mittaamaan siten, että haittojen luokittelu on hyvin yhdenmukaista (terveyshaitat, menetetty työpanos jne.).

— Kaikissa tutkimuksissa on runsaasti haitta-alueita, joita ei ole pystytty mittaamaan joko niiden luonteen tai haittatietouden puutteen takia.

— Näkökulmana on joko kokonaistaloudellinen tai julkisen sektorin budjetti-luokittainen näkökulma.

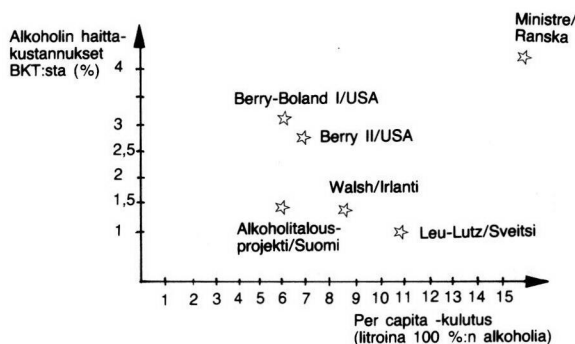
— Kustannusten laskeminen perustuu useimmiten arvionvaraistyyppisiin tietoihin.

— Alkoholin hyötytekijöitä on yleensä käsitelty vähän tai ei ollenkaan.

Kuviossa 3 verrataan tässä selvityksessä laskettuja alkoholin haittakustannuksia muiden maiden kokonaisvaltaisiin laskelmiin. Vertailuperusteina on käytetty prosentuaalista osuutta bruttokansantuotteesta ja per capita -kulutusta. Vertailu esitetään pelkästään informatiivisessa mielessä, sillä bruttokansantuotteen ja kulutustason ohella haittakustannusten suuruuteen vaikuttavat monet muutkin tekijät, joista tyypillisinä esimerkkeinä mainittakoon kulutuksen ajallinen kehittyminen ja jakautuminen kuluttajien kesken.

Ranskassa sekä lasketut alkoholin haittakustannukset että kulutus ovat oleellisesti suuremmat kuin muissa maissa. Kulutustasoon suhteutettuna alkoholitalousprojektin laskemat haittakustannukset ovat Sveitsin ja Irlannin vastaavia suuremmat. Yhdysvalloissa kulutustaso on hieman suurempi kuin Suomessa, mutta lasketut haittakustannukset selvästi suuremmat. Yhdysvaltojen haittakustannukset ovat samaten selvästi suuremmat kuin Sveitsissä ja Irlannissa. Syynä on Yhdysvaltojen tutkimuksessa oleva suuri vaihtoehtois-kustannusten osuus.

Kuvio 3. Eri selvityksissä laskettujen alkoholin haittakustannusten vertailua

LOPPUTOTEAMUKSIA

Kaikissa alkoholin haittavaikutuksia käsittelevissä tutkimuksissa on myönnetty haittakustannustarkastelun ja tulosten tulkinnan vaikeudet. Alkoholitutkimuksen tässä vaiheessa ei voida verrata alkoholista saatuja hyötyjä ja haittoja yksikäsitteisesti. Yleinen toteamus eri tutkimuksissa kuitenkin on, että laskettavissa olevat haittakustannukset ovat pienemmät kuin esimerkiksi julkisen vallan saamat verotulot. Samaan lopputulokseen päädyttiin myös tässä selvityksessä. Lisäksi on yleisesti todettu, että mikäli kuluttajat siirtyisivät alkoholista muihin hyödykkeisiin, aiheutuisi myös silloin joitakin muuntyyppisiä kustannusvaikutuksia. Tässä vaiheessa ei myöskään voida verrata eri alkoholipoliittisista toimenpiteistä aiheutuvia kustannuksia ja niistä saatavia kustannussäästöjä. Samoin ei voida varmistua siitä, että rajoittamalla puhtaasti taloudellisiin suureisiin pystytään tarkastelemaan ehdottomasti merkittävämpiä haittakohteita. Ennen kuin alkoholin syy-seuraussuhteeseen liittyvä tietämys lisääntyy, ei voida välttää monentyyppisiltä laskentaolettamuksilta ja -valinnoilta.

Yleisesti ollaan kuitenkin sitä mieltä, että vaikeuksista huolimatta kustannusperusteinen tarkastelutapa on mielekäs keskustelupohjaksi ja uusien tutkimusten lähtökohdaksi. Näin saadaan entistä konkreettisempi kuva aihepiiristä ja sen todella monisäikeisestä ongelmakentästä.